

De Nellie, een kleine tweemaster, draaide op haar anker zonder het geringste geklapper van de zeilen en lag stil. De vloed was opgekomen, de wind was bijna helemaal gaan liggen, en aangezien we stroomafwaarts wilden, zat er niets anders op dan voor anker te gaan en de kentering van het getij af te wachten.

De monding van de Theems strekte zich voor ons uit als het begin van een oneindig lange waterweg. In het verschiet waren zee en hemel naadloos met elkaar versmolten en de getaande zeilen van de schuiten die met het getij mee de rivier op kwamen drijven leken stil te staan in de lichtende ruimte: rode massa's hoog gepiekt zeildoek, met hier en daar de glans van een gelakte spriet. Nevel rustte op de lage oeverlanden, die zich in vlakke verten naar zee uitstrekten. Boven Gravesend was de lucht betrokken en nog verder terug leek ze verdicht tot een sombere schemer, die stil en dreigend neerhing boven de grootste, en voornaamste, stad ter wereld.

De directeur-generaal was onze kapitein en onze gastheer. Wij vieren keken met genegenheid naar zijn rug, terwijl hij op de boeg naar het zeegat stond te kijken. Niets op de hele rivier zag er ook maar half zo zeevaartachtig uit. Hij leek op een loods, en voor een zeeman is dat de vleesgeworden betrouwbaarheid. Je kon je maar

moeilijk voorstellen dat zijn werk niet daarginds in de lichtende riviermonding lag, maar achter hem, in de sombere schemer.

Zoals ik elders al heb opgemerkt, was het de zee die ons met elkaar verbond. Behalve dat zij onze harten bijeenhield gedurende lange perioden van scheiding, maakte zij ons ook verdraagzaam ten opzichte van elkaars eindeloze verhalen – en zelfs elkaars overtuigingen. De advocaat, een bovenstebeste ouwe kerel, had vanwege zijn vele jaren en vele deugden het enige kussen aan dek gekregen en lag op de enige deken. De boekhouder had al een dominospel te voorschijn gehaald en was met de stenen aan het bouwen geslagen. Marlow zat in kleermakerszit helemaal op het achterdek, leunend tegen de bezaansmast. Hij had ingevallen wangen, een gelige gelaatskleur, een rechte rug, een ascetische uitdrukking op zijn gezicht; met zijn slap neerhangende armen, de palmen van zijn handen naar buiten gekeerd, zag hij eruit als een afgodsbeeld. De directeur-generaal, ervan overtuigd dat het anker goed hield, kwam naar achter gelopen en ging bij ons zitten. We wisselden loom enkele woorden. Vervolgens heerste er stilte aan boord van het jacht. Om de een of andere reden begonnen we niet aan dat spelletje domino. We verkeerden in een peinzende stemming en konden niets anders doen dan stil voor ons uit staren. De dag eindigde helder in een verstilde en fijne schittering. Er lag een vredige glans op het water. De hemel, waaraan geen wolkje te bekennen viel, was een weldadige oneindigheid van zuiver licht. Zelfs de mist boven de moerassen van Essex was als een stralend, gaasachtig weefsel, dat aan de beboste hoogten verder landinwaarts hing en de oeverlan-

den in doorschijnende plooiën hulde. Alleen het sombere wolkenfloers in het westen, dat dreigend neerhing boven de bovenloop van de rivier, werd met de minuut donkerder, alsof het vertoornd was over het naderen van de zon.

En onmerkbaar dalend langs haar wijde baan neeg de zon eindelijk ter kimme en werd zij van gloeiend wit tot dof rood, zonder stralen en zonder hitte, alsof ze ieder moment kon uitdoven, dodelijk getroffen door de aanraking van dat dreigend floers boven een mensenmenigte.

Terstond veranderde de aanblik van het water en de heldere lucht verloor aan schittering, maar won aan diepte. De oude rivier rustte bij het vallen van de avond rimpelloos in zijn brede bedding, na eeuwen van trouwe dienst aan het ras dat zijn oevers bevolkte, en strekte zich uit met de serene waardigheid van een waterweg die naar de verste uiteinden van de aarde leidde. Wij aanschouwden de eerbiedwaardige stroom niet in de heftige gloed van een korte dag die komt en voorgoed voorbijgaat, maar in het verheven licht van blijvende herinneringen. En er is inderdaad niets gemakkelijker voor een man die met eerbied en toewijding, zoals men zegt, 'naar zee is gegaan', dan in de monding van de Theems de grootse geest van het verleden oproepen. De getijstroom loopt af en aan in zijn onafgebroken dienstbetoon, rijk aan herinneringen aan mensen en schepen die hij naar de vredige rust van huis en haard of naar de strijd op zee heeft gebracht. Hij heeft alle mannen gekend en gediend waar de natie trots op is, van sir Francis Drake tot sir John Franklin, allen ridders, met of zonder titel – de grote dolende ridders van de zee. Hij heeft alle schepen

gedragen waarvan de namen zijn als juwelen die schitteren in de nacht der tijden, van de Gouden Hinde, huiswaarts varend met haar ronde flanken vol schatten, om daar vereerd te worden met een bezoek van Hare Majesteit de Koningin en vervolgens te verdwijnen uit dit grootse epos, tot de Erebus en de Terror, die op weg waren naar andere veroveringen – en nooit meer terugkwamen. Hij heeft de schepen én de mannen gekend. Ze waren uitgevaren vanuit Deptford, vanuit Greenwich, vanuit Erith – de avonturiers en de kolonisten, schepen van koningen en schepen van beurskooplui, kapiteins, admiraals, de duistere ‘beunhazen’ op de vaart naar de Oost en de officieel aangestelde ‘generaals’ van de Oost-Indiëvloeten. Of ze nu belust waren op goud of roem najoegen, allen waren uitgevaren over deze rivier, het zwaard en dikwijls de toorts omhooggestoken, boodschappers van de macht in het land, dragers van een vonk van het heilig vuur. Welk een grootsheid was er niet meegevoerd op de ebstroom van die rivier, de geheimen van een onbekende wereld tegemoet! ... De droombeelden van mensen, het zaad van statenbonden, de kiemen van keizerrijken.

De zon ging onder. De avondschemering daalde neer over de rivier en langs de oever verscheen hier en daar een lichtje. De vuurtoren van Chapman, een driebenig gevaarte op een wad, scheen fel. Scheepslichten schoven door de vaargeul – een druk komen en gaan van lichtjes. En verder naar het westen, stroomopwaarts, werd de plaats waar de monsterlijke stad zich bevond nog altijd onheilspellend gemarkeerd tegen de hemel, een dreigend wolkenfloers in het zonlicht, een lugubere gloed onder de sterren.

‘En ook dit,’ zei Marlow ineens, ‘is een van de duistere oorden op aarde geweest.’

Hij was de enige van ons die nog ‘naar zee ging’. Het ergste dat hem verweten kon worden, was dat hij niet representatief was voor zijn eigen soort. Weliswaar was hij zeeman, maar hij was ook zwerver, terwijl de meeste zee-lieden, om het zo maar uit te drukken, honkvast zijn. Het zijn van nature thuisblijvers, en hun thuis is altijd bij hen – namelijk het schip. En hetzelfde geldt voor hun land: de zee. Het ene schip verschilt niet veel van het andere en de zee is altijd hetzelfde. Vanuit hun nooit veranderende omgeving zien zij de vreemde kusten, de vreemde gezichten, heel de veranderlijke en gevarieerde veelheid van levensvormen aan zich voorbij glijden, niet zozeer gehuld in een sluier van geheimzinnigheid als wel in een waas van enigszins neerbuigende onwetendheid. Want voor een zeeman is niets geheimzinnig, alleen misschien de zee zelf, die zijn bestaan beheerst en even ondoorgrondelijk is als het Noodlot. Voor het overige is zomaar een wandelingetje of zomaar een drinkgelag voor hem voldoende om het geheim van een heel continent te ontraadselen, en in het algemeen vindt hij het geheim dan niet de moeite waard. Zeemansverhalen bezitten een directe eenvoud, waarvan de hele betekenis in de dop van een gekraakte noot past. Maar Marlow leek niet op zijn soortgenoten (wanneer we zijn neiging lange verhalen te vertellen buiten beschouwing laten) en voor hem lag de betekenis van een voorval niet binnenin als een pit, maar daarbuiten, als iets om het verhaal heen, dat slechts door het verhaal aan het licht werd gebracht zoals een gloed een nevel aan het licht brengt, als een van die wazige lichtkransen die soms

zichtbaar worden in het spookachtige schijnsel van de maan.

Zijn opmerking wekte geenszins verbazing. Ze was typisch Marlow. Ze werd in stilte aanvaard. Niemand nam de moeite om zelfs maar te brommen. En na een korte stilte zei hij, heel langzaam:

‘Ik moest denken aan lang vervlogen tijden, toen de Romeinen hier aankwamen, negentienhonderd jaar geleden – als de dag van gisteren... Er heeft zich licht vanuit deze rivier verspreid sinds – ridders, zeg je? Ja. Maar het is als een vuur dat over een vlakte schiet, als een bliksemschicht aan de wolkenhemel. Wij leven in de flikkering – dat die maar zolang mag duren als onze goeie ouwe aardkloot blijft draaien! Maar gisteren heerste hier duisternis. Stel je de gevoelens voor van de gezagvoerder van zo’n fraaie – hoe noem je die dingen? – trireem op de Middellandse Zee die plotseling naar het noorden wordt gestuurd. Als een gek het land van de Galliërs doorkruisen en dan het bevel krijgen over een van de schepen die de legioensoldaten – en wat een stel buitengewoon handige kerels moet dat trouwens zijn geweest – toentertijd bouwden, kennelijk met honderden tegelijk, en in een paar maanden, als we mogen geloven wat we lezen. Stel je hem hier voor – het verste uiteinde van de wereld, een zee met de kleur van lood, een lucht met de kleur van rook, een schip zo onbuigzaam als een harmonica – en hoe hij deze rivier opvaart met voorraden, of met orders op zak, of met wat je maar wilt. Zandbanken, moerassen, wouden, wilden – en verrekt weinig voedsel dat geschikt is voor een beschaafd man, niets anders dan water uit de Theems om te drinken. Geen falernerwijn hier, geen uitstapjes aan wal. Hier en daar een militair

kamp, verloren in de wildernis, als een naald in een hooiberg – koude, mist, stormen, ziekte, ballingschap en dood – de dood die zich schuilhoudt in de lucht, in het water, in de dichte bossen. Ze moeten hier zijn gestorven als vliegen. O ja – hij heeft zijn taak volbracht. En goed ook, ongetwijfeld, en zonder er al te veel over na te denken, behalve naderhand wellicht, om te kunnen opscheppen over wat hij in zijn tijd allemaal had gedaan. Zij waren mans genoeg om de duisternis het hoofd te bieden. En misschien werd hij opgevrolijkt door zijn kans op bevordering naar de vloot bij Ravenna metertijd voor ogen te houden, als hij de juiste vrienden in Rome zou krijgen en het verschrikkelijke klimaat overleefde. Of denk eens aan een fatsoenlijke jonge burger in toga – misschien een beetje al te veel gedobbeld, wie weet – die hierheen komt in het gevolg van een of andere prefect, of belastinginner, of een handelaar zelfs, om iets van z'n kapitaal terug te verdienen. Aan wal gaan en in een moeras terecht komen, marcheren door de bossen en op een of andere post in de binnenlanden het gevoel krijgen ingesloten te zijn door de barbaarsheid, de volmaakte barbaarsheid, – al dat mysterieuze leven van de wildernis dat zich in het woud roert, in de rimboes, in de harten van wilden. Inwijding in zulke mysteriën is ook niet mogelijk. Hij moet leven te midden van het onbegrijpelijke, dat tevens walgelijk is. En er gaat ook een zekere aantrekkingskracht van uit, die op hem in begint te werken. De aantrekkingskracht van wat afschuwelijk is – jullie weten waarover ik het heb. Denk aan de steeds sterker wordende gevoelens van spijt, het verlangen te ontsnappen, de machteloze walging, de overgave, de haat.'

Hij wachtte even.

‘Bedenk wel,’ begon hij opnieuw, terwijl hij een arm vanaf de elleboog ophief, de handpalm naar buiten gekeerd, zodat hij in zijn kleermakerszit de houding had van een boeddha, predikend in Europese kleren en zonder lotus – ‘bedenk wel dat niemand van ons het precies zo zou ondergaan. Wat ons redt, is doelmatigheid – de hartstochtelijke hang naar doelmatigheid. Maar deze kerels stelden welbeschouwd niet veel voor. Ze waren geen kolonisten. Hun bestuur bestond enkel uit uitzuigen en anders niets, vermoed ik. Zij waren veroveraars en daar heb je alleen brute kracht voor nodig – niet iets om trots op te zijn, als je die hebt, aangezien jouw kracht niets anders is dan een toevallige omstandigheid die voortkomt uit de zwakte van anderen. Ze pakten wat ze te pakken konden krijgen, enkel en alleen omdat er wat te halen viel. Het was gewoon roof met geweldpleging, moord met voorbedachten rade op grote schaal, met mannen die er blind tegenaan gingen – wat heel passend is voor hen die een duisternis te lijf gaan. Het veroveren van de aarde, wat meestal betekent dat ze wordt afgepakt van mensen met een andere huidkleur of met iets plattere neuzen dan wij, is geen fraaie aangelegenheid wanneer je het van al te dichtbij bekijkt. Wat het rechtvaardigt, is enkel en alleen het idee. Een idee dat eraan ten grondslag ligt, geen sentimentele smoes, maar een idee. En een onbaatzuchtig geloof in dat idee – iets wat je kunt oprichten, en waar je voor kunt neerknielen, en waaraan je kunt offeren...’

Hij zweeg plotseling. Vlammen gleden over de rivier, kleine groene vlammen, rode vlammen, witte vlammen, die elkaar achtervolgden, inhaalden, zich samenvoeg-

den en elkaar overlaptten – en dan weer, langzaam of haastig, uiteengingen. In de steeds donkerder wordende nacht vervolgde het verkeer van de grote stad zijn weg over de slapeloze rivier. Wij keken toe, geduldig wachtend – er was niets anders te doen tot het tij zou keren, maar pas na een lange stilte, toen hij met aarzelende stem zei: ‘Ik neem aan dat jullie kerels hier nog weten dat ik eens een tijdje zoetwatermatroos ben geweest,’ wisten wij dat we gedoemd waren, vóór het eb zou worden, een van Marlows belevenissen zonder kop of staart aan te horen.

‘Ik zal jullie niet al te veel lastig vallen met wat er met mij persoonlijk gebeurde,’ begon hij, met deze opmerking blijk gevend van de zwakheid van zoveel verhalenvertellers, die zich al te vaak niet bewust lijken van wat hun toehoorders het liefst zouden horen. ‘Maar om het effect ervan op mij te begrijpen, moeten jullie weten hoe ik daar terecht ben gekomen, wat ik daar zag, hoe ik de rivier opvoer naar de plaats waar ik die arme kerel voor het eerst ontmoette. Het was het verste punt waar nog schepen kwamen en het hoogtepunt van mijn ervaringen. Op een of andere manier leek het een soort van licht te werpen op alle dingen om mij heen – en op de gedachten in mijn hoofd. Het was ook behoorlijk droevig – en meelijwekkend – op geen enkele manier uitzonderlijk – ook niet erg duidelijk. Nee, niet erg duidelijk. En toch leek het een soort van licht te werpen.

Zoals jullie je herinneren, was ik toen net terug in Londen na een behoorlijk stuk Indische Oceaan, Stille Zuidzee, Chinese Zee – een flinke dosis van het Oosten – een jaar of zes wel, en ik hing wat rond, hield jullie kerels van je werk af en viel jullie huizen binnen, alsof ik

door de hemel gezonden was om jullie beschaving bij te brengen. Allemaal erg prettig voor een tijdje, maar op een gegeven moment begon het nietsdoen me de keel uit te hangen. Toen begon ik uit te kijken naar een schip – volgens mij het moeilijkste werk dat er bestaat. Maar de schepen keurden mij zelfs nog geen blik waardig. En ook van dat spelletje kreeg ik al gauw genoeg.

Als jongetje, moeten jullie weten, was ik bezeten van landkaarten. Ik kon urenlang naar Zuid-Amerika kijken, of naar Afrika, of naar Australië, en volledig opgaan in gelukzalige ontdekkingsreizen. In die tijd waren er veel witte plekken op aarde, en wanneer ik er een op een landkaart zag die er bijzonder uitnodigend uitzag (maar dat doen ze allemaal), dan legde ik daar mijn vinger op en zei ik: als ik groot ben ga ik dáár naartoe. De noordpool was een van die plekken, weet ik nog. Nou, daar ben ik nog niet geweest, en ik zal het nu ook niet gaan proberen. De glans is eraf. Andere plekken lagen verspreid langs de evenaar en verder op alle mogelijke breedten op de beide halfronden. Op sommige daarvan ben ik geweest en... nou ja, laten we het daar niet over hebben. Maar er was nog één plek – de grootste, de witste van allemaal om het zo maar te zeggen – waar ik hevig naar verlangde.

Toegegeven, tegen de tijd waarover ik het heb, was het geen witte plek meer. Sinds mijn jongenstijd was hij opgevuld met rivieren en meren en namen. Het was niet langer een witte vlek vol verrukkelijke geheimen – een blanco vlak waarover een jongen zalig kon dagdromen. Het was een oord van duisternis geworden. Maar er was daar één rivier in het bijzonder, een ontzagwekkend grote rivier, die je op de kaart kon zien en die leek op een

reusachtige ontrolde slang, met zijn kop in de zee, zijn lijf ontspannen in een bocht uitgestrekt over een enorme landvlakte en zijn staart verloren in de diepten van het land. En terwijl ik ernaar keek op een landkaart in een etalage, werd ik erdoor gebiologeerd zoals een vogeltje gebiologeerd wordt door een slang – een dwaas klein vogeltje. Toen herinnerde ik me dat er een grote onderneming was, een Maatschappij voor handel op die rivier. Kan mij het schelen! dacht ik bij mijzelf, zonder een of andere boot op al dat zoete water kunnen ze geen handel drijven – stoomboten! Waarom zou ik niet proberen er een onder mijn gezag te krijgen? Ik liep verder Fleet Street door, maar het lukte me niet het idee uit mijn hoofd te zetten. De slang had me in zijn ban.

Je moet weten dat het een continentale onderneming was, deze handelsmaatschappij. Maar ik heb een hoop familie op het continent wonen, omdat het daar goedkoop is en niet zo vreselijk als het lijkt, zeggen ze.

Helaas moet ik bekennen dat ik hen lastig begon te vallen. Ook dat was voor mij al een nieuwe koers. Ik was niet gewend op die manier iets voor elkaar te krijgen, moeten jullie weten. Ik ben altijd op eigen kracht mijn eigen weg gegaan, waarheen ik maar wilde. Ik zou het van mezelf niet geloofd hebben. Aan de andere kant moeten jullie begrijpen dat ik het gevoel had dat ik daar naartoe móést, koste wat het kost. Dus begon ik hen lastig te vallen. De mannen zeiden “Beste kerel” tegen me en deden niets. Toen – of jullie het geloven of niet – probeerde ik het bij de vrouwen. Ik, Charlie Marlow, zette de vrouwen aan het werk – om een baantje te krijgen. Goeie genade! Tja, weet je, het idee liet me niet los. Ik had een tante, een goede, geestdriftige ziel. Ze schreef

me: “Met alle genoegen. Ik ben bereid alles, álles voor je te doen. Het is een geweldig idee. Ik ken de vrouw van een hele hoge piet in het bestuur, en ook nog een man met een enorme invloed bij,” enzovoort, enzovoort. Ze was vastbesloten alle mogelijke moeite te doen om me tot schipper van een rivierstomer benoemd te krijgen, als ik dat nou zo graag wilde.

Ik kreeg mijn aanstelling – vanzelfsprekend. En nog snel ook. Later bleek dat de Maatschappij juist het nieuws had ontvangen dat een van hun kapiteins gedood was tijdens een schermutseling met de inboorlingen. Dat was mijn kans en mijn ongeduld om te vertrekken nam alleen maar toe. Pas ettelijke maanden later, toen ik een poging ondernam wat er van hem over was op te halen, kreeg ik te horen dat de ruzie oorspronkelijk was ontstaan door onenigheid over een stel kippen. Ja, twee zwarte kippen. Fresleven – zo heette die kerel, een Deen – voelde zich op de een of andere manier in de koop te kort gedaan, en dus ging hij aan wal en begon met een stok op het dorps hoofd in te slaan. O, het verbaasde me helemaal niet dit te horen terwijl me op hetzelfde moment werd meegedeeld dat Fresleven het zachtaardigste en rustigste schepsel was dat ooit op twee benen had rondgelopen. Dat was ongetwijfeld waar, maar hij had daar al een paar jaar de goede zaak gediend, weet je, en waarschijnlijk voelde hij eindelijk de noodzaak om hoe dan ook zijn eigenwaarde te herwinnen. Daarom sloeg hij ongenadig op de oude neger in, terwijl een grote menigte van zijn mensen als door de bliksem getroffen toekeek, totdat er eentje – men zei me dat het de zoon van het dorps hoofd was – in vertwijfeling gebracht door de kreten van de oude kerel, aarzelend

met zijn speer in de richting van de blanke stootte – en natuurlijk schoof die heel gemakkelijk tussen de schouderbladen. Vervolgens vluchtte de hele bevolking het oerwoud in, in de overtuiging dat er allerlei rampen stonden te gebeuren, terwijl anderzijds ook de stomer waarover Fresleven het gezag voerde er in dolle paniek vandoor ging, onder bevel van de machinist, geloof ik. Naderhand scheen niemand zich veel gelegen te laten liggen aan de stoffelijke resten van Fresleven, totdat ik daar arriveerde en in zijn schoenen kwam te staan. Ik kon de zaak toch niet zomaar laten rusten. Maar toen dan eindelijk de gelegenheid zich voordeed om kennis te maken met mijn voorganger, was het gras dat door zijn ribben groeide hoog genoeg om zijn botten aan het oog te onttrekken. Ze lagen er allemaal. Men had het bovennatuurlijke wezen na zijn val niet aangeraakt. En het dorp was verlaten, de hutten gaapten zwart en stonden scheefgezakt weg te rotten binnen de gevallen palissaden. Er had inderdaad een ramp plaatsgevonden. De mensen waren verdwenen. Een krankzinnige doodsangst had hen uiteengejaagd, het oerwoud in, mannen, vrouwen en kinderen, en ze waren nooit meer teruggekomen. Wat er van de kippen is geworden weet ik ook niet. Ik ga ervan uit dat de zaak van de vooruitgang ze hoe dan ook te pakken heeft gekregen. Maar goed, deze verheffende affaire leverde mij mijn benoeming op, nog voor ik er goed en wel op was begonnen te hopen.

Ik rende als een gek van hot naar her om alles te regelen, en nog vóór er achtenveertig uur verstreken was stak ik het Kanaal over om mijn gezicht aan mijn werkgevers te laten zien en het contract te ondertekenen. Na slechts een paar uur kwam ik aan in een stad die me al-

tijd aan een gepleisterd graf doet denken. Een vooroordeel, ongetwijfeld. Het kostte me geen moeite de kantoren van de Maatschappij te vinden. Iets groters was er in de hele stad niet te vinden en iedereen die ik sprak had het over niets anders. Ze gingen een overzees rijk bestieren en bergen geld verdienen met handel.

Een nauwe en verlaten straat, diep in schaduw gedompeld, hoge huizen, ontelbare ramen met jaloezieën, doodse stilte, gras dat tussen de stenen opschoot, links en rechts indrukwekkende inrijpoorten, reusachtige dubbele deuren, die log en massief op een kier stonden. Ik glipte door een van die kieren naar binnen, ging een schoongeveegde, kale trap op, zo dor als een woestijn, en opende de eerste deur die ik tegenkwam. Twee vrouwen, de één dik, de ander slank, zaten op biezen stoelen te breien met zwarte wol. De slanke stond op en kwam recht op mij af gelopen – stug doorbreiend met neergeslagen ogen – en pas toen ik op het punt stond voor haar opzij te gaan, zoals je dat voor een slaapwandelaar zou doen, bleef ze staan en keek op. Haar jurk was zo eenvoudig als de hoes van een paraplu, en ze draaide zich om zonder een woord en ging me voor naar een wachtkamer. Ik zei haar mijn naam en keek om me heen. Een vurenhouten tafel in het midden, eenvoudige stoelen overal tegen de muren, aan één kant een grote glanzende landkaart, gemarkeerd in alle kleuren van de regenboog. Er was een enorme hoeveelheid rood – altijd prettig om te zien, want je weet dat daar tenminste echt gewerkt wordt, verdomd veel blauw, een beetje groen, een paar vegen oranje en aan de oostkust een paarse vlek, om aan te geven waar de vrolijke pioniers van de vooruitgang hun vrolijke pintjes drinken. Maar ik zou

naar geen van die plekken gaan. Ik zou het geel in gaan. Pal in het midden. En daar was de rivier – fascinerend – dodelijk – als een slang. Oef! Een deur ging open, er verscheen een witbehaard secretarishoofd, waarop echter een meelevende uitdrukking lag, en een benige wijsvinger wenkte mij het heilige der heiligen binnen. Daarbinnen was het zwak verlicht en in het midden stond plompverloren een zwaar bureau. Van achter dat gevaarte verscheen de schim van een bleke, vlezige gestalte in een geklede jas. De grote man in eigen persoon. Hij was nog geen één meter zeventig, schat ik, en had miljoenen en miljoenen in zijn greep. Hij gaf me een hand, geloof ik, mompelde iets vaags, toonde zich tevreden over mijn Frans. *Bon voyage*.

Na ongeveer vijfenveertig seconden stond ik opnieuw in de wachtkamer met de meelevende secretaris die mij vol deernis en mededogen een of ander document liet tekenen. Ik geloof dat ik onder andere beloofde dat ik geen handelsgeheimen zou prijsgeven. Nou, dat zal ik dan ook niet doen.

Ik begon me enigszins ongemakkelijk te voelen. Jullie weten dat ik zulke ceremoniën niet gewend ben en de sfeer daar had iets onheilspellends. Het was alsof ik in een of andere samenzwering was ingewijd – ik weet niet – iets wat niet helemaal in de haak was, en ik was blij dat ik weg kon. In het voorvertrek zaten de twee vrouwen koortsachtig te breien met hun zwarte wol. Er kwamen meer mensen binnen en de jongste van de twee liep voortdurend heen en weer om hen verder te brengen. De oudste zat op haar stoel. Haar platte, stoffen pantoffels rustten op een stoof en op haar schoot lag een kat. Op haar hoofd had ze een wit gesteven geval, op één

wang had ze een wrat en aan de punt van haar neus hing een zilvergerand brilletje. Ze wierp een blik op mij over de rand van de glazen. De kalme onverschilligheid die uit die snelle oogopslag sprak bezorgde mij een onrustig gevoel. Twee jongens met stompzinnige en vrolijke gezichten werden naar binnen geloodst en naar hen wierp ze diezelfde blik van gelaten wijsheid. Ze leek alles van hen te weten, en van mij ook. Een angstaanjagend gevoel be kroop me. Het leek alsof ze iets bovennatuurlijks had, iets profetisch. Toen ik zo ver weg was moest ik vaak aan dit tweetal denken, hoe ze de toegang tot de Duisternis bewaakten, breiend met hun zwarte wol als aan een warm lijkkleed, terwijl de een mensen binneloodste, hen aan één stuk door het onbekende binneloodste en de ander hun vrolijke en stompzinnige gezichten opnam met onverschillige oude ogen. *Ave!* Oude breister met je zwarte wol. *Morituri te salutant.* Van degenen naar wie ze keek zijn er niet veel die haar hebben teruggezien – nog niet de helft – bij lange na niet.

Er wachtte nog een bezoek aan de dokter. “Slechts een formaliteit,” verzekerde de klerk me, op een toon die een reusachtige betrokkenheid met al mijn ellende in zich leek te dragen. Dienovereenkomstig kwam ergens van boven een jonge vent die zijn hoed over zijn linker wenkbrauw droeg, een of andere klerk, neem ik aan – er moeten vast en zeker klerken in de zaak zijn geweest, hoewel het huis zo uitgestorven was als een huis in een dodenstad – en hij nam mij mee. Hij zag er sjofel en onverzorgd uit, met inktvlekken op de mouwen van zijn jasje, en onder een kin als de punt van een oude laars prijkte een brede, golvende das. Het was nog een beetje te vroeg voor de dokter, dus stelde ik voor iets te

gaan drinken, waarop hij zich ontpopte als een joviale kerel. Terwijl we achter onze vermout zaten, begon hij hoog op te geven over de zaken die de Maatschappij deed en op een gegeven moment sprak ik terloops mijn verbazing uit over het feit dat hij daar zelf niet naartoe ging. Plotsklaps werd hij heel koel en beheerst. "Ik ben niet zo dwaas als ik eruitzie, sprak Plato tot zijn discipelen," zei hij geaffecteerd, waarop hij resoluut zijn glas leegdronk. We stonden op.

De oude dokter nam mijn pols op, onderwijl duidelijk aan heel andere dingen denkend. "Geschikt, geschikt voor daar," mompelde hij en toen vroeg hij me met een zekere gretigheid of ik het goedvond dat hij mijn hoofd zou opmeten. Nogal verbaasd zei ik ja, waarop hij een ding dat op een schuifmaat leek te voorschijn haalde en van voren en van achteren en van alle kanten de maat opnam, waarbij hij alles nauwgezet noteerde. Hij was een ongeschoren mannetje in een tot op de draad versleten jas, een soort kiel, en met zijn voeten in pantoffels, en ik beschouwde hem als een ongevaarlijke gek. "Ik vraag altijd of ik de schedel mag meten van een ieder die naar daarginds gaat, in het belang van de wetenschap," zei hij. "En ook wanneer ze terugkomen?" vroeg ik. "O, ik zie ze nooit meer," zei hij. "En bovendien, de veranderingen vinden binnenin plaats, weet u." Hij glimlachte, als om een binnenpretje. "Zo, dus u gaat daarheen. Prachtig. Interessant ook." Hij schonk me een onderzoekende blik en maakte nog een notitie. "Ooit een geval van krankzinnigheid in uw familie gehad?" vroeg hij achteloos. Ik raakte behoorlijk geërgerd. "Is die vraag ook in het belang van de wetenschap?" "Het zou," zei hij zonder acht te slaan op mijn irritatie,

“wetenschappelijk interessant zijn de geestelijke veranderingen bij individuen ter plekke te observeren, maar...” “Bent u psychiater?” onderbrak ik hem. “Dat zou iedere arts moeten zijn – een beetje,” antwoordde die zonderling onverstoorbaar. “Ik heb een theoretie en jullie Messieurs die daarheen gaan moeten me helpen het bewijs ervoor te leveren. Dat is mijn aandeel in de winst die mijn land zal halen uit het bezit van zo’n schitterende kolonie. De gewone rijkdommen laat ik aan anderen. Neemt u me mijn vragen niet kwalijk, maar u bent de eerste Engelsman die ik ter observatie krijg...” Ik haastte me hem te verzekeren dat ik op geen enkele manier typerend voor het soort was. “Was dat wel zo,” zei ik, “dan zou ik hier nu niet zo met u praten.” “Wat u zegt is nogal diepzinnig en vermoedelijk onjuist,” zei hij met een lachje. “Tracht irritatie te vermijden, dat nog meer dan blootstelling aan de zon. Adieu. Hoe zeggen jullie Engelsen dat, eh? *Good-bye*. Ah! *Good-bye*. Adieu. In de tropen moet men vóór alles z’n kalmte bewaren.”... Hij hief zijn wijsvinger waarschuwend op... “*Du calme, du calme. Adieu.*”

Nog één ding moest ik doen – afscheid nemen van mijn voortreffelijke tante. Ik trof haar in een triomfantelijke stemming. Ik dronk een kop thee – de laatste behoorlijke kop thee die ik in lange tijd zou krijgen – en we zaten knus en rustig te keuvelen bij de haard in een kamer die er, heel geruststellend, precies uitzag zoals je zou verwachten dat de salon van een dame eruit zou zien. Tijdens deze vertrouwelijkheden werd het me overduidelijk dat ik aan de vrouw van de hoge functionaris en Joost weet aan hoeveel mensen nog meer was voorgesteld als een bijzonder en hoogbegaafd wezen – een lot

uit de loterij voor de Maatschappij – zo iemand vond je niet iedere dag. God bewaar me! En ik zou het gezag gaan voeren over een rivierstomer van een stuiver met daarop een stoomfluit van een cent! Ik bleek echter ook een van de Werkers te zijn, jullie weten wel – met een hoofdletter. Zoiets als een afgezant van het licht, zoiets als een apostel van een lagere soort. In die tijd was er juist heel wat van dergelijke onzin gezegd en geschreven en het goede mens, dat zich midden in de stroom van al die hypocriete nonsens bevond, werd er volkomen door meegesleept. Ze bleef maar doorgaan over “hoe die miljoenen onwetenden hun vreselijke gewoonten af te leren”, totdat ik het er eerlijk gezegd nogal benauwd van kreeg. Ik waagde op te merken dat het de Maatschappij om de winst was begonnen.

“Je vergeet, mijn lieve Charlie, dat de werkman zijn loon waard is,” zei ze opgeruimd. Vreemd hoe ver vrouwen van de werkelijkheid afstaan! Ze leven in een eigen wereldje, en er heeft nooit iets echt bestaan dat daar op leek, en dat kán ook niet. Het is gewoon te mooi allemaal, en wanneer ze zouden proberen zoiets op te bouwen, lag het vóór de eerste zonsondergang aan stukken. Een of ander vervloekt gegeven feit waar wij mannen al sinds de eerste dag van de schepping mee verzoend zijn, zou zich laten gelden en het hele geval omverwerpen.

Vervolgens werd ik omhelsd, kreeg ik te horen dat ik flanel moest dragen, dat ik vaak moest schrijven, en zo verder – en ik vertrok. Op straat – ik weet niet waarom – be kroop me het vreemde gevoel dat ik een bedrieger was. Vreemd dat ik, die altijd binnen vierentwintig uur klaarstond te vertrekken naar welk deel van de wereld dan ook, en daar minder gedachten aan spendeerde dan

de meeste mensen aan het oversteken van een straat, een moment lang een – ik zeg niet aarzeling, maar een lichte beklemming voelde bij het vooruitzicht van zo'n doodgewone reis. Het best kan ik het jullie duidelijk maken door te zeggen dat ik mij een paar seconden lang voelde alsof ik niet naar het middelpunt van een continent zou gaan, maar op het punt stond te vertrekken naar het middelpunt der aarde.

Ik voer op een Franse stomer, die iedere verrekte haven aandeed die ze daarginds bezitten, enkel en alleen om, zover ik kon nagaan, soldaten en douaniers aan wal te zetten. Ik tuurde naar de kust. Naar een kust turen terwijl die aan een schip voorbij glijdt, is als het overpeinzen van een mysterie. Ze ligt daar voor je – glimlachend, fronsend, aanlokkelijk, majestueus, kleingeestig, onbeduidend, of woest, en altijd zwijgend, terwijl ze niettemin lijkt te fluisteren – Kom en ontdek me. Deze kust was opvallend karakterloos, alsof ze nog altijd bezig was gevormd te worden, en maakte een eentonige en grimige indruk. De rand van een reusachtig oerwoud, zo donkergroen dat die bijna zwart was, afgezet met een franje van witte branding, liep kaarsrecht, alsof hij met een liniaal getrokken was, ver, ver weg langs een blauwe zee, waarvan de schittering getemperd werd door een laaghangende nevel. De zon scheen fel, het land leek te glanzen en te druipen van het vocht. Hier en daar doken grijswitte vlekken op, samengeklonterd achter de witte branding, soms met een wapperende vlag erboven – nederzettingen, sommige eeuwen oud, en nog altijd niet groter dan speldenknoppen tegen hun achtergrond van ongerepte weidsheid. Wij pufden voort, hielden stil, brachten soldaten aan wal, gingen verder, brachten dou-